

84(2р=Балу)

И 556

С 11723

КЯЗИМ О
МЕЧИЕВ

САЛАМАЛАРЫ

✓

К Я З И М

М Е Ч И Е В

сайламалары

С 11723

«ЭЛЪБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК 1975

Кабардино-Балкарская Государственная научная
Библиотека и вми Н. К. Крупской
гор. Нальчик, ул. Ногмова, 2

С(Балк)2
М 556

СУРАТЧЫ ПАШТОВ ГЕРМАН

М $\frac{0743-080}{М 125 (03)-75}$ 42-75

С. «ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА, 1975

К Я З И М

Озгъан ёмюрледе таулуну къадарын, аны бюгюнню жашау халын, умутун-муратын билирге суйген ким болса да, Кязимни китабын ачып анга къараргъа борчлуду

Нек десегиз, Кязим Мечиев сау ёмюрге жууукъ заманны унукъгъан халкъы бла жашап, он бармагъыны кыйыны бла юйюр ёсдюрюп, халкъыны къууанчына къууана, бушуууна да жарсый, жашауну тынчлыгъын, кыйынлыгъын да аны бла тенг сынагъанды. Малкъарлыланы жашауларыны юсюнден терен сагъыш этип, халал жюреги бла терсни, тюзню айырып, жашаугъа жютю кёзден къарап, акъылман ангылагъанын, сезгенин, кёргенин жырларында, назмуларында, поэмаларында уллу поэзия кюч бла уста суратлап, бизге аланы саугъа этгенди.

➤ Малкъар поэзияны, ахшы сёзню кючюн, ариу-лугъун суйген, андан жюрегине къууанч, асылукъ излеген адам ~~бизге~~ Кязимни китабын окъургъа тийишлиди. Алай бла окъуучу малкъар литератураны сабанларына биринчи урлукъ сенген адам бла, Малкъарны бийик поэзиясыны атасы бла шагъырей боллукъду. Поэзияны, къанатлы сёзню суйген таулу Кязимни чыгъармаларын сейирсинип, къууанъыл, алай окъуругъуна шек жокъду. Кязимни поэзиясыны кючю алай уллуду.

Хар миллетни битеу халкты сюрча, ёхтемленирча уллу адамлары боладыла. Кязим аллай сыйлы адамладанды.

1. V Мечиланы Беккини жашы Кязим 1859 жылда Холам-Бызынғы аузунда Шыктыда тууганды. Поэтни ауазын малктар халкы XIX ёмюрню ахырында эшитип башлаганды. Ол Октябрь социалист революциягъа дери кёп назму жазганды. Жазганларын зарфха уругъа онгу болмай, аланы асламысын тас этгенди. Кязимни халкы фольклоргъа кёшулгъан жырлары, назмулары да бардыла. Энди аланы малктарлыла кеслери кёлден айтхан жырладан, ийнарладан айыралайдыла.

Аны чыгъармаларында баш тема — урунган халкты, аны жашау халыды, баш жигитлери уа мюлкню, байлыкты айнытханла, жер сургенле, чалгты чалгъанла, кийим тикгенледиле.

Кишилик бла фахму, тюзлюк бла жашау сюймеклик поэтни жол негерлери болгандыла. Бир жанындан жакхиллик жол бермей, экинчи жанындан абийле, байла малтап, анга да патчахлыкты артыктыгы кёшулуп, къара халкы башын кётюрюрге, дуниягъа кёз ачаргъа онгу болмагъан кыйын заманда Кязим жашауну душманларына арсарсыз къажау сюеледи. «Къалай тёзейим: кетмейди халктымы кыйгысы, сау болмай турады жюрек жарасы», — дегенди поэт. Ол заманда алай айтмактыкты керти да уллу кишилик эди. Тюзлюкню, жашауну, туугъан халктын кёзбаууз бек сюйгени себепли Кязим урунган таулуланы батыр келечилери болганды.

Кеси айтханга кёре, поэт Октябрь революциягъа дери жашауну кыйынлыгыны, «къара кюлени» юслеринден кёп жазганды. Кязим тишируну «бири

сатып, бири алып, ... малгъа тенг» этгенлерин кёр-
гюзтеди, кюн сайык «кючлю кючсюзю» жекеенин
кёрюп, анга чамланады; таулуну юйюне жол тапмай,
насып ажашып айланганына жарсыйды. «Сыйыра-
дыла жерни, сыйырадыла гыржынны; тогъубуздан
кёпдю ачыбыз, зарфха уруп чыгъарыргеъа — жокъдү
зарфыбыз». — Кязимни чыгъармаларында алгъын-
ны Малкъарны жашаууну сураты ма алайды.

Битеу жашауун, чыгъармачылыкъ хунерин да Мал-
къарны халкъ поэти тюзлюкге кьуллукъ этдиреди.
Ёлюп кетгинчи ол тюзлюкню ёкюлю болгъанлай къа-
лады. Тюзлюкден бийикге, андан сыйлыгъа Кязим
бир затны санамагъанды.

Мечиев араб къыраллагъа, Тюркге да баргъанды,
алада жашау кьурулушну да тюз ангылагъанды.
«Бу дуняда кьууанч азбы, ачыу — кёп, кьууанчха
жолну кёралмадым излеп... хар къайда да жарлы
жарлыча жашайд, къарыулу къарыусузну этик
ашайд», — ма алай бла малкъарлы поэт жарлы тау-
луну юсюнден жюрек жарсыуун, тарыгъыуун битеу
дунияны унукъгъанларына айтады.

Марксчы-ленинчи окъуудан поэтни хапары болма-
гъанды. Россейде баргъан революция къымылдаи
бла, Ленин кьурагъан большевиклени партиясыны
иши бла да ол шагъырей туююлдю. Алай болгъан-
лыкъгъа, Малкъарны халкъ поэти Уллу Октябрь со-
циалист революциягъа кьууанып тубейди, аны ал-
гъышлайды, ол урунганлагъа азатлыкъ берлигин,
аланы жашауларын игилендирлигин тюз ангылайды.
Бирде аны арсарланган, жашаууну бир къауум зат-
ларын тюшючмеген заманы да болгъанды. Алай, жа-
нгылгъанын ангылап, Октябрьны хорламларын, Совет
властны кьорууларгъа битеу халкъны чакъырады.
Аны бла бирге уа Совет властны орнатыр ючюн жан-

ларын аямай граждaн урушда сермешген мaлктaрлы жaшлaны эрликлерине бaлa бaтырлыктaрaнa ктyуaнaды. «Жигит елсе, жигитлиги ктaлaды хaлктyны ичинде»,— деп дa aндaн кeллeндирeди тaулaнaны.

Жашауға Совет влaсть берген жaнгылыктa: ишчилe, эллилe ктaдaрлaрaнa кeслeри иe бoлгтaнлaрaны, ктyырaлны мюлкю, кyльтyрaсы терк айнып бaргтaны, хaр ктaйдa шкoллaны aчылыулaры, билимни хaлктyгa жайылгтaны—aлa бaры дe ктaрт пoэтни ктyуaндырaдылa, жюрегин жарыкт этeдилe. Aны себeпли Кязим ол зaтлaны юслeриндeн кeп нaзмy жaзгтaнды.

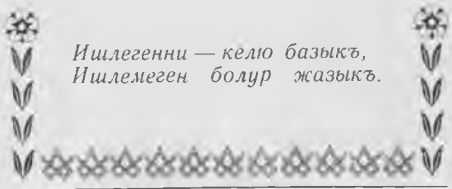
✓ Кязимни литeратyрa ишине тoлу бaгтa бичгeн ктyыйындy. Кюн сайын aны пoэзиясыны литeратyрaбыздa, тилибиздe, жашауубуздa мaгтaнaсы eсe бaргтaнын кeрeбиз. Бюзюн дa ол, Кулиев Ктaйсын aйтхaнчa, тaулу нaзмучулaны устaзыды, aхшы сeзню устaсыды. Кeрти дa aлaй бoлгтaнынa бy китaпчыкт октyнa шaгтaтды.

✓ Кязим туугтaн хaлктyны oймлау кyчюн, сeз бaйлыгтын дa, жашaунy, урунунy сyймеклигин дa, жюрек хaлaллыгтын, кишилигин дa кeсини пoэзиясына сыйындырып, туудуктaгтa ктoюп кeтгeнди. Aны китaплaрын уллу, гитчe дa октyйдyлa. Aлaй пoэзия eмюрлeдe жaшaрыктды.

А х м а т Б о з и е в.

*Иги сѣзню бичакъ кесмез,
Иги сѣзню боран элтмез,
Иги сѣз отда да кюймез,
Иги сѣзге багъа жетмез.
Иги сѣз халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебин бичеди.
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа кѣмичиди.
Тоюнг, кѣууанчынг — иги сѣз,
Кюнде жубанчынг — иги сѣз,
Кюнде тыянчынг — иги сѣз.
Кѣманг, кѣылычынг — иги сѣз.
Иги сѣз жол нѣгер болады,
Кѣыйын кюн биргенге барады.
Биз ёлсек — иги сѣз кѣалады,
Ол сау кѣалгъанлагъа жарайды.*

Ишлегенни — келю базыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.

---

* * *

Хоншубуз. Ожакъ тютюнюпг
Дайым кёрюшоп турады.
Алай санга узакъ жолум —
Чегемден Багъдадхачады.

Атапг бла къарындашынг
Арабызны кенг этдиле.
Мен санга жарсый тургъацлы,
Эпшге кен суула кетдиле.

Юйюнгю эшиги манга
Ачылырыкъ болмаз, алай,—
Гюняхлылагъа жашпетни
Эшиги ачылмагъанлай.

1890

Сапта кьайыкь бла баргъа
Умут этгенем. Кьайыгъым,
Тюбю башына бурулуп,
Мен жарты жолумда кьалдым.

Мени ёнюмю эштмейсе,
Атынгы айта, жолгъа чыкьсам.
Жалап кьая зыгырдаууп
Эштеме, сени чакьырсам.

* * *

Тау башында тау болмаз,
Жангыз терекден бау болмаз,
Къылыч жара сау болса да,
Сүймеклик жара сау болмаз.

1890

ТАРЫГЪЫУ

Сюе эдим бир уланны,
Жарлы юйюрте туугъанны.
Апы дурус кёрмедиле.
Сюйгешиме бермедиле.

Кюп тиймесе, мутхуздула
Къарлы тауланы башлары.
Таш жүрекге учуздула
Термилгешни кёз жашлары.

Тюз адамла, не этейим?
Сюймегешиме бердиле.
Чал сакъаллы къарт кшшини
Манга тийишли кёрдюле.

Угъай деп жууан этмедим,
Жаныма къоркъуц, уялып,
Бёлек жылны мен термилдим,
Жюрегим ауруц, къыйналып.

Не къыйынлыкъ, не учузлукъ
Къалмады мен сынамагъан.
Къадар жылда шо бир кече
Озмады мен жиямагъан.

Секирни ёрге туруучем
Мен, жиягъыма ургъацпай,
Тангым атын кетнучю эд,
Босагъада олтургъацпай.

Уку къычырыкъгъа жууан —
Жиягъаным кечеледе.

Жарсыууму киши эге
Алмад бизни тийреледе.

Алай бла, жиляй-жиляй,
Талай жылларым кетдиле,
Бир сатын, бири алып,
Мени малгъа тенг этдиле.

Мен сынагъан зор жашауу
Шо бир тенгим да кѳрмесин.
Сюйген тенг кызыларым, сизге
Шо быллай кюле келмесин.

Жюрек суюу сиз кѳрсегиз,
Сюйгенинден сиз тыймагъыз,
Эркин учхап къанатлыны
Сиз тар чалдыгге жыймагъыз.

Атам-анам этдиле — ден,
Сюймейши эрге бармагъыз,
Жууукъладан кѳркъама — ден,
Жюрек суюгенден кълмагъыз.

* * *

Батырлыкъ жютюд, къамача,
Къоркъакълыкъ — гумух, салтача.
Батырлыкъ къорур журтунгу,
Къоркъакълыкъ кёмер отунгу.

Батырлыкъ — отлукъ тапчады,
Къоркъакълыкъ — жёге агъапчады.
Адам болгъа итнебиз —
Эрликни андан сюебиз.

1900

ЛУЧЫКЪ СЕЗ

Жигит боллукъ гиртчи болур,
Амап къатын тилчи болур.
Къуш ёч болады бийикге,
Бетсиз къатын — ётюрюкге.

Амап къатын кёше жатар,
Кюню ханар бла батар.
Осал адам сёзчю болур,
Хуржуну ёгюрюкден толур.

Осал къой бек чакъмакъ болур,
Осал адам къоркъакъ болур.
Жапнакъ адам сёзден тоймаз,
Къоркъакъ — халкыла жарамаз.

1901

* * *

Назмула жазама, темир туюме,
Экиси да халкыгъа жарарла, дейме.
Бир бийден халкыгъа бир балта игиди,—
Кязим аны энди иги биледи.

1905

ИГИ СЁЗ

Иги сёзню бичакъ кесмез,
Иги сёзню боран элтмез,
Иги сёз отда да кюймез,
Иги сёзге багъа жетмез.

Иги сёзсюз жашау неди? —
Тузсуз хантха тенше-тенгди.
Иги сёзню айтхан — эрди,
Акъылы, жүреги кенгди.

Иги сёз — халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебин бичеди,
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа къамичиди.

Иги сёз къоркъгъанны билмейд,
Байгъа мужурача тпед.
Жарлы юйге ёкюлча киред,
Къыйынлыгъа ол олг беред.

Окъ, жерине жетши, суууйду,
Суу да бир замапда къуруйду.
Иги сёз сууумаз, къурумаз,
Аны киши тутуи тыймаз.

Иги сёз — жомакъды, жырды.
Иги сёзсюз дунпя тарды,
Жюрек, жол да къарангыды,
Иги сёз — кёз жарыгъынгды.

Тоюнг, къууанчынг — иги сёз,
Кюнде жубанчынг — иги сёз,

Кюнде тыячынг — иги сёз,
Къаманг, кылычынг — иги сёз.

Иги сёз жол пёгер болады,
Къыйын кюн биргенге барады,
Биз ёлсек — иги сёз къалады,
Ол сау къалгъацлагъа жарайды.

Кязим сёзюн бермез сизге,
Зулму суйген бетсизлеге,
Мени сёзюм — нёгерд тюзге,
Тыянчд — факъыргъа, ёксюзге.

1905

АТАСЫНЫ ЖАШЫНА ОСУЯТЫ

Балам! Зулмулукъну кёре,
Кетеме кыбыргыа — жерге.
Ким билед, санга тюшсе уа
Зулму жокъ болгъанын кёрге!

Балам! Дунияда артыкълыкъ
Болмагъан кюнлеге жетсенг,
Ол заманда, кыбырыма
Келип: «Тынч жат!» — деп кычыр сен.

Ким биледи, кыара жерден
Ауазынгы эшитirme мен.
Сора ырахат жатарма,
Балам, аны унутма сен!

1906

КЪАР КЮП АРБАЗЫБЫЗДА
КЪОННГАП ЧЫПЧЫКЪГЪА

Жарлы чыпчыкъ, бу къар кюп
Къабышырса арбазда.
Жылы тыгъырыкъ, аш да
Жокъмуд санга дуняда?

Жарлы чыпчыкъ, къыш къыртчин
Сени юшютюн къояр.
Сенлай жарлы бу къар кюп
Къайда жылыныр, тояр?

Бизде да, сени кибик,
Жарлы адам кеп барды.
Жарлы адамлагъа да
Дуння сууукъду, тарды.

Жарлы чыпчыкъ, ма гыржын
Бурхуланы берейим.
Сени аллах палахдан
Сакъласын, деп тилейим.

Сен, юшюмей, жоюлмай,
Кек жазгъа саулайын чыкъ.
Кшштик марлап тутмасын,
Сакъ бол сеп, жарлы чыпчыкъ.

Къарыусузну жашауу
Къыйынды бу дуняда,—
Душманы кеп болады
Чач тюгюнден башында.

Бу дуняда душманы
Жокъну кьайда табарса?
Сакъ болмасагъ, керексиз
Терк жоюлуи кьалырса.

Сакъ бол, жарлы чыпчыкъчыкъ,
Жашчыкъла алдамасышла,
Гыржын бурхула атып,
Тузакъгъа салмасышла!

Къар кюнде, сууукъ кюнде,
Жарлы чыпчыкъ, юшюйсе.
Сен, жарлы ёксюзлеча,
Юйсюз, ашсыз жюрюйсе.

1907

ПАРИЙИМ

Парийим, къара парийим,
Керек туююлд санга кийим,
Ийнакълайса менц, суююп,
Къыйналмайса, тыякъ тийиш.

Жанлыдап сакълайса малны,
Амап шьетли адамны
Тюз билесе, мен да аны
Суюмейме, бетсиз хайраншы.

Мен мудах болсам, кёзюме
Жарсын, къарайса, сёзюме
Тынгылайса, сен юйюме
Къарауулса да, суюме.

Кёп кюп пёгер болдунг манга,
Бирге чыдадыкъ къайгыгыга,
Ийнакълайса менц, суююп,
Парийим, къара парийим!

Жауларыма юресе сен,
Манга саулукъ тилейсе сен,
Гюрбежиме киресе сен,
Зорчуладап пгисе сен.

Менц ючюп къаядан да
Секиресе сен, отдан да
Артха турмазса, жаудан да
Къоркъмазса, тап, ажалдан да.

Менц ючюп кёп къыйналдынг,
Кёп пазмума тынгыладынг,

Аланы иги ангыладынг
Башсызладан. Нёгер болдунг.

Бий туйюлдю сени иенг,
Назмучуду, сени туймейд.
Къызгъанмай, ашынгы беред,
Темирчиди, сени сюед.

Тийишлисе сен назмугъа,
Парийим, къара парийим.
Чап терслеге, аманлагъа,
Парийим, къара парийим!

1906

МАХТАНЧАКЪ БИЙ УЛУНА

Бийикден къарайса сен,
Ненге махтанаса сен?
Къиши къыйынын ашап,
Келесиз дайым жашап.

Тепг бол деп тплемейме,
Жалынсанг да, тепг болмам.
Мен, бир сёзюмю берип,
Сау тукъумунгу алмам!

1907

КЪЫЗНЫ ТАРЫГЪЫУУ

Аллах манга чачны узунун
Берип, насын бермей кьойгъанд.
Анам, къара кёзле берип,
Сюймеклигимни сыйыргъанд.

Сюйгенимден айырдыла, —
Жюрегиме кирди къама.
Адамла къайгъырмайдыла,
Къаялагъа тарыгъама!

1908

* * *

Элибизге туман кирип келеди,
Буруулагъа, халжарлагъа киреди,
Азаплыкъ да алай келеди бизге,
Сормай-ормай, киреди юйюбюзге.

1908

* * *

Сёзюм — къяягъа садакъ окъ
Тийгенчады. Амалым жокъ.
Алай зулмугъа баш урмам,
Наят бергеними къоймам.

1910

* * *

Бёрюле чапхан сюрюуча,
Жашайбыз биз, кьоркъа, юрке,
Башха болмайын, ушайбыз
Иесиз кьалгъан сюрюуге!

1910

* * *

Қарыусузлағға хайырым тийсин деп,
Эски гюрбежимде темир тюеме.
Халқыма жетген азаплықны кёрюп,
Гюрбежимдеги кёмюрча кюеме!

1910

* * *

Жерим артыкълыкъдан, зулмудан толуп,
Кючлю кючсюзю жекенип кёреме.
Жарлы халкъыма бир онгрукъ келсин деп,
Аллахдан, адамладан да тилейме!

1910

* * *

Жашлыкъ, сен садакъ окъ эдинг,
Мен сени жибердим атып.
Къайсы сырт артына аудунг,
Не къаягъа тийдинг барып?

Жашлыкъ, бек ушаенг жазгъы
Жумарукъну бойнуна сен.
Не уа ол кесим ёлтюрген
Кийик болурму эдинг сен?

1910. Багдад

Дуния деген алай кыйын тик жолду,
 Ол жолда азаплык ким сыпамаганд?
 Дуния деген алай ачы тенгизди,—
 Анда кимчи кемелери батмаганд.

Ачы дуня тенгизинде барабыз,
 Кемебиз кычан батарын билмейин.
 Атдан кеткенде да, алай кетебиз,
 Билекликлени биз кыолдан пиймейин.

Дуния, сен не ачы тенгиз эсенг да,
 Ата юйюбюзсе сен барыбызны.
 Не этейик,— куртла кен жабадыла
 Сенде барган кыйын жолларыбызны!..

1910, Багдад

* * *

Бийик тауланы башында
Къар да эрир, кюннге тѣзмез.
Алай мени жүрек къайгъым,
Ол къарлача, эрши кетмез.

Жоюлгъан жугъутур къаны
Думи болур, жутулур жерге.
Мени къайгъымы жер жутмаз,
Жел алыи да кетмез тюзге.

1910. Стамбул

Озгъап жаууну жамычы
Бла кзууун бош кюрешме,—
Сен озгъап жаш кюплеринги
Базарда табарма деме.

Душьяда жокъ аллай базар,
Аны бир саудюгер сатмаз.
Къарындашынг тапмаз, излеп,
Апанг жангыдан бералмаз.

1910. Стамбул

* * *

Багдадха да, Стамбулгъа да бардым,
Мекканы Кааба ташына баш урдум.
Алай къайытханда жарлы жериме,
Анама жапгыдан туугъанча болдум.

1910

* * *

Халкъ насыбы къайдагъысын билсемед,
Мең, бутларымы ат этпц, жетерем.
Арабызда къан ырхыла барса да,
Жюрегими къайыкъ этпц, ётерем!

1910. Мекка

Бу дунияда кѣууанч азды, ачыу кѣн,
Кѣууанча жолну кѣралмадым, излеп.
Бушуу жюрегими элекча этди,—
Кязим кѣайгъыла бла кѣн кюрешди.

Араблыны кѣзлери да, таулуну
Кѣзлерича, бушуудан топ-толуду.
Хар жерде бушуу кѣплюгюн кѣреме,
Хар факъыргъа саламымы береме.

1910. Мекка

БЕШИК ЖЫР

Эл аллы таулагъа
Ай тийгенди, балам.
Таула да жукълайла,
Жукъла энди, балам.

Бузоу, гылыучукъ да
Жукълап къалгъандыла.
Дуння жарыгъымса,
Тынч жукълачы, балам.

Тауукъ балачыкъла
Жукълап къалгъандыла.
Жиляма, кёз гишжим,
Жукъла, арну балам.

Уллу болуп, бизни
Сен къууандырырса.
Жукъла, кёз жарыгъым,
Сен киши болурса.

Жат, акъ къозучугъум,
Жарсыма, тынч жукъла,
Дайым кенг болсунла
Сенден кыйыплыкъла.

Жашауунг, ана сют
Кибик, татлы болсун,
Сени сүймегени
Ана сютю урсун!

Чабакъгъа тенгиз кенгд —
Дуння санга алай

Кент болсун, ийнагъым.
Жукълачы, жилимай.

Жукъла, татлы балам,
Мен къорунг болайым.
Ачыуунгу кёрмей,
Къууана турайым!

1910. Мекка

* * *

Кеме бла тенгизледен да ётдюм,
Тюркню, Арабны халкъларын да кёрдюм:
Хар къайда да жарлы жарлыча жашайд,
Къарыулу къарыусузну этни ашайд.

1910, Стамбул

Арабда, Тюркде да айлапын келдим,
Энтда Бызынгыны тауларын кёрдюм.
Манга хычыуунду барындап эсе
Жарлы элпми кыйы от ийсен.

1910

Къонгур таш, къаядап тюшюц,
Ташлы терен къолда жатад.
Энди кесн къаясына
Къайытыр амалы къалмад.

Аллах! Мени таш окъун эт,
Алай туугъан от жагъама
Къайтармагъанлай къойма,
Къайытар сен тауларыма!

1940. Дамаск

ИШЛЕГЕН

Осал адам эринеди,
Ишлеген насыш кѣреди.
Эринчеклик деген неди?
Эринчек — саудан ёледи.

Ишлегенни — кѣлю базыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.
Дунияда биз махтау аллыкъ —
Ишди, бизни къууандырлыкъ.

Ишлемесенг — азыкъсызлай,
Ишлемесенг — гыржынсызлай,
Ишлемесенг — чабырсызлай.
Ишлемесенг — намыссызлай.

Айланырса, парий кибик,
Къууанмазса, дарий кийип,
Къатынынг жашамаз суйюп,
Ананг жашар, бишип, кюйюп.

Ишди — дуняда кѣз жарыкъ.
Ишди бизни къууандырлыкъ,
Ишлегенни кѣлю жарыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.

1910

* * *

Бюгюн Сүйюнш улу, жарлы Ахматны
Мужура бла уруп, башын жаргъанды.
Мени жүрегиме да ол мужура
Ёмюрге сау болмаз жара салгъанды.

1912

* * *

Тик тауладан суула эшге кетелле,
Къып къыямасы, сууугъу ётелле.
Алай кетмейди халкъымы къайгъысы,
Сау болмайын турад жүрек жарасы.

1912

Ёмюрлюк чарыкъла этиц,
Биз насылы кийсек эди,
Биз къанатлы атны табып,
Насынха жетдирсе эди!

Ёмюрлюк чарыкъла этер
Кибик, терп къайдан чыгъар?
Насынха элтир къанатлы
Атны да бизге ким табар?..

1912

ТЮЗЛЮК

Оюлмаз къая душыда —
Тюзлюкдю, кючлю жокъ анда.
Тюзлюк ажанмаз туманда,
Ол ёлмез, кетин къаяда.

Махтамагъыз бай да, бий да,
Бизича ипсансыз сиз да.
Къалмабыз биз бирибиз да,
Неди байлыкъ, мюлк да, юй да?

Тюзлюк а ёлмез, чиримез,
Аны бир кылыч да кесмез,
Залим аты малтан кетмез,
Жюрегинден къама ётмез.

Ол кен залим бойсун бургъанд,
Ол патчахлада кутулгъанд,
Зындапада учун чыкыгъанд,
Аны бугъоу тыялмагъанд.

Муну айтхан акъсакъ Кязим.
Келгинчинге манга ёлюм,
Къысылгъынчы эки кёзюм —
Тюзлюкге къулд мени сёзюм.

1912

ЖАУУР ЭШЕКТЕ

Эшекни кючю халал,
Сютю харам, дейдиле.
Сен жарлыны жегелле,
Сора, тутун, туюелле!

Сенсиз да болмайдыла
Журтубузда таулула,
Аманга: «Эшек киби», —
Ден кыоядыла ала.

Туякыларынг тиймеген
Таш болмаз бу жоллада,
Сен бармагъан жол болмаз
Бу тарлада, кыоллада.

Жарлы эшек, жауур эшек,
Иенг не аман эди —
Жауур этмейин жексе,
Юйюмю кыургъан эди!

Эки кыулагынг салшы,
Мудах болун тураса.
Кен артыкылыкъ сынагъан
Сен да бир жарлы жанса.

Назмум жауурунгу сау
Эталмазын билеме,
Алай, сауга кыайгырынг,
Чыдаялмай этеме.

Тил билмейсе, жарлы сен,
Назмуму ангыларча,
Мени кыайгырыу сёзюм
Сауга асыу болурча

1912

СУУ БОЙНУНДА
ЖАНГЫЗ ТАЛЧЫКЪГЪА
АЙТЫЛГЪАН ПАЗМУ

Суу бойнунда ариу чакъдынг,
Сен Кязимши къууандырдынг,
Кишиуларынг жумушакъла,
Кёзню жапсаралла ала.

Сен былайгъа къайдан келдинг,
Жангызлайын къалай ёсдюнг?
Къыш къабышмай къалай турдунг,
Борандан къалай къутулдунг?

Жокъ эгечинг, къарындашынг,
Жокъ не жууугъунг, не хоншунг,
Апап, атапг жокъ къатынгда,
Къалай ёсдюнг суу бойнунда?

Мен сени сындырмам, кесем,
Кишиуларынгы да эзем.
Мен аллайладап тыйюлме,
Сен, менден къоркъун, ийилме!

Алынгда мен ийилейим,
Сапга мен хурмет берейим,
Жарлы жерими ийнагъы,
Тураса сен, чиммакъ чагъып.

Сенлей пазикши кесерге,
Башына аман кюн берге
Суйгенле аз тыйюлдюле,—
Жюреклери чыйредиле!

Сени ала кѣрмесшиле,
Эчкиле кемирмесшиле,
Кюйсюз желле бюкмесшиле,
Кюйсюз кьолла кесмесшиле!

Биз жашагъан дуния кюйсюзд,
Кѣн жан жоюлад кезиусюз.
Сакъ бол, тау суу бойпунда тал,
Ес, чакъ, къууан, хайда, сау кьал.

1913

< * >

Палах тау тарлада жолну тышч табад,
Ажашмагъанлай, бизге келип къалад.
Насын къайда ажашын къалгъан болур?
Не къыйын, узакъ эди бизге жолу!

1913

Къыйыдыла жоллары жерпбизни,—
Насын ажанханды, табалмайд бизни.
Къурурукъ палах бир нек ажанмайды?
Элибизни танмай бир нек къалмайды?!

1913

Къыйыныкъ жауун болун, кёкден жауад,
Къар болун, юй башларыбызны жабад.
Аллах, аллах! Кёрмеймсе тауланы? —
Башлары къайгы чал этгенд аланы.

1913

НЕТЕЙИМ?

Кюпле ётелле, нетейим?
Терк кстелле, нетейим?
Къартлыкъ келед, нетейим?
Къайры къачып кетейим?

Къачып тау башына чыкъ,
Тенгиз туюбуне кир, букъ —
Жокъ къартлыкъдан къутулуу,
Жокъ аны артха буруу.

Ишле, Кязим, ишле сен,
Керексиз кючсюнме сен,
Назмуларынгы тиз сен,
Алап этсенг, бек тюзсе.

Ишле, Кязим, кёлсюзлюк
Этмей, жибермей терслик.
Темиринги туюгюн сен,
Назмулапы тизгин сен.

1913

* * *

Тарыгъаса, жарлы Кязим,
Бёрю улуууду сёзюнг,
Тураса зорлукъгъа тёзюп,
Жаңдан тола эки кёзюнг.

1914

Кязим, ачы сёзю кёп айтханса сен,
Кёп чамланганса, кёп жарсыгъанса сен,
Бёрюден толу жерде ачы сёзсюз
Къалай чыдайыкъ, къалай жашайыкъ биз?!

1914

1914 ЖЫЛ

Дуния кѳан урушха киргенд,
Тыпчыкѳыны атасы ѳлгенд,
Патчахха аман кюп келгенд,
Халкѳыны халкѳгѳа душман этгенд.

Жанла урушха баралла,
Апала жансыз кѳалалла.
Халкѳгѳа налог кѳн салалла,
Жюрекле ачыудан жаналла.

Кѳалмагѳанд дунияда тынчылыкѳ,
Кѳалмагѳанд бизде кѳууапчылыкѳ,
Жетгенд бизге жаланигачлыкѳ,
Келпир деп кѳоркѳама ачылыкѳ.

Бирн кѳача, бирн кѳууа,
Жетгенлерин жолда бууа,
Аны ызындан палах тууа,
Хатасыз халкѳ аны жууа!

Дуниягѳа келгенд кѳара кюп,
Кѳн бушуу берген — кѳара кюп,
Сыйыт этдирген — кѳара кюп,
Жерин кюйдюрген — кѳара кюп.

Биз барып да кѳтюрюрбюз,
ѳлгенлеге да тѳзербиз,
Урушха палат берпирбиз,
Ачымыр бизин кюпюбюз.

1914

* * *

Къыйыплыкъгъа, зорлукъгъа чамлана,
Жашайбыз, жүрегибиз отда жана.
Ишлен, къол къыйыныбызны ашарбыз.
Иги умутну юзмейши жашарбыз.

1914

* * *

Боранла уралла, кьарла жауалла,
Таула барына да чыдап туралла.
Къыйынлы халкъым, сен да алай чыда,
Барына да къыйынлыкъ кеп дуняда!

1944

* * *

Сакъ жауунла гюрюлдешип жетелле,
Орамланы кирип жууп кетелле.
Не этсинле таудан келген жауунла,—
Халкыны къайгысып жууалмайла ала!

1914

* * *

Кечегп кьар ожагьымдан жауады,
Къара кьайгъы эшигимп къагъады.
Къайгъы! Бизден сора жер тапмаймыса?
Не кьайда да былай айланамыса?

1915

ЭСКИ ЮЙЮМ

Эски юйюм, кьууанч да
Жарсыу да кёрдюм сенде,
Жылыуунгу кьызгъапмай,
Аямай турдунг мендеп.

Болду сенде, эски юйюм,
Тоюм да, жипляуум да.
Сапга кпрпш кёрдюле
Шуёхум да, жауум да.

Жауунла да жаудула,
Аладап кьорууладынг,
Къарла да кён тюндюле,
Къар тюбюнде кьоймадынг.

Жер башынгдан ёталмай
Турдула сакъ жауунла.
Сени хорлаялмалла
Борапла, къарла, бузла.

Тышырынгда олтуруп,
Этдим сагъышларымы,
Аналары ма сенде
Ёсдюрю жашларымы.

От жагъада отунгу
Жылыуун кьызгъанмадынг,
Не болса да, эски юйюм,
Туз гыржыпсыз кьалмадынг.

Назмулапы мурулдай,
От жагъангда олтурдум.

Жолоучугъа, кѣонакъгъа
Ез юйю кибик болдунг.

Назмуланы такъгъанма
Сенде, тюзлюкню суйюп,
Жылыуунгу кыызгъанмай,
Жылытдынг, эски юйюм.

1916

* * *

Патчах дейле, аскер дейле,
Жасакъ, налогла излейле,
Бералмагъанны тюелле,
Халкъ къаныш сууча ичелле.

Къыйнайла осал адетле,
Саз болдула жарыкъ бетле.
Бууадыла аман дертле,
Талайла къутургъан итле!

Муну айтхан акъсакъ Кязим,
Жилляй-жилляй эки кёзюм.
Сизге айтама, ахыр сёзюм —
Къалмагъанды бизде тёзюм!..

1916

СОЛТАНХАМИТНИ ЖЫРЫ

Кировха пегер болгъанед
Жарлылагъа жараргъа.
Къара халкъгъа эркинликни,
Эркинликни алыргъа.

Солтанхамит — тау къушуд,
Жаудап къоркъа билмеген.
Байла бла бийле элле
Ол жигитни суймеген.

Солтанхамит жыгъылгъанед
Къаны къызартхан атдан.
Таулада къан къатыш жауун
Жаугъанед ол сагъатда.

Солтанхамит селешнучед,
Киров бла олтурун.
Солтанхамит къайытханды,
Алтын гулла толтурун.

Артха туругъа болмаучед,
Намысына уялыш,
Аты халкъгъа кишиен келди,
Къызыл къанига боялып.

Душман огъу жыкъгъан эди
Аны тер басхан атдан,
Халкъ бапчысы — Киров анга
Жиягъанд ол сагъатда.

Киров жапханд ёлюгюне
Бек алгъа жамычыны,

Алтын гуллагъа салдыргъанд
Ёлюгюи ол батырны.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы батыры,
Кенг болсун, жумушакъ болсун
Аны жатхан къабыры!

Сен ёлгенсе Ленин берген
Байрагъыны тубюнде.
Жшыяу этелле тауларынг —
Айырылдыла сенден.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы ахшысы.
Аны къарындаш этгенед
Киров — халкъны бапчысы.

Жигит ёлсе, жигитлиги
Къалад халкъыны ичниде.
Къазим да бу жырны андап
Этед сени юсюнгден.

1918

ЖАШЫМА

Назму этеме, кёлюм тола,
Айтырыма арсар бола,
Тилим артына тартыла,
Жашлай ёлген, жигит бала!

Тумап басып, кюп да батды,
Тангым аман бла атды.
Эркинлик ючюн жан бердинг,
Суйген балам, ёлюп кетдинг.

Кёууанып, аскерге чыккынг,
Партизанлагъа кёшулдунг,
Кёп душманнга сюнгу суккынг,
Кёп кадетни атдап жыккынг.

Көрмей кьалдым — сен думп болдунг.
Азатлык ючюн жоюлдунг,
Сен халк ючюн кьурман болдунг,
Ачы урунда союлдунг.

Халк ючюн бердинг жапынгы,
Тууратдынг сен төрт санынгы,
Төкдюрдюнг кызыл кьанынгы,
Жилиятдынг жарлы анангы.

Керек туйюлдю кёлсюзлюк,
Ушамайд бизге эрсизлик.
Ол борчун тюз толтургъанды,
Ол халкыгъа керти болгъанды.

Биз да аныча ёлейик,
Эрлени таукел этейик,
Биз жолубузну билейик,
Тюзлюкге саулукъ тилейик.

Биз бютюп бек кьуралырбыз,
Большевикге сапалырбыз,
Душманпадан кьан алырбыз,
Ленин жолунда барырбыз.

1919—1920

БОЛЬШЕВИК ЖОЛДУ —
ЖОЛУГЪУЗ

Меньшевикле алдай бизни,
Кырты этелле шибизни,
Къатышдыра терсни-тюзню,
Къарангы этелле кезню.

Властны алалла къолгъа,
Чырмауцу салалла жолгъа,
Сюедиле баш болургъа,
Сабанны байгъа оургъа.

Таулула, аны билгиз,
Бир сатыргъа тизилгиз,
Азатлыкъгъа кюрешигиз,
Къурчдан къаты бирлешигиз.

Заман озар, уяныгъыз,
Кюрешде къоркъуш къалмагъыз!
Большевик жолду — жолугъуз,
Къарыулу болсун къолугъуз.

Заман жетгенди къобаргъа,
Душманны барын жоюргъа.
Кюрешейик иш онгларгъа,
Большевик жолунда баргъа.

Бийге, байгъа алдатмайыкъ,
Бизни жокъгъа санатмайыкъ.
Къууанч жашау къуратайыкъ...
Ленин айтханча барайыкъ!

1920

ЛЕНИН

Айтама мен, къарындашла,
Бирлик иште товарищле,
Ленин къалай жюрютгенин
Эркинлик ючюннге ишле.

Сабийликден окъуй кетди,
Аны бийигише жетди,
Душпадап патчахлыкъны
Тайдырыргъа мурат этди.

Башлады андан, аямай,
Къара халкъгъа ханар берип,
Аны ючюн кеп къыйналды,
Тутмакъ да, сибир да кёрюп.

Андан да къутулуп кетди,
Барып кёрдю къыралланы,
Излеп, табып жыйын этди,
Жигит, батыр уланланы.

Жашырынлыкъда кен ишлеп
Турду къадар замаиланы,
Бийликледен чыгъарыргъа
Байла бла Романланы.

Ишчи, элли бир болдула,
Къолгъа сауутну алдыла,
Ленинин ызындап барып,
Патчахлыкъны аудурдула.

Ленин эди ишни къурагъап,
Залимликге ёртен салгъап,

Эскиликни отха атхап,
Жаңгылыкны чархып бургъап.

Патчахлыкны кир къамасып
Кён кюрешди да, чачды ол,
Жарлы халкъгъа эркинликни
Эшигин кенг ачды ол.

Ленинди — тюзлюкню жолу,
Жокъду адам андан уллу,
Аны жолу бла барыр
Ёмюрледе адам улу.

Ёлдю Ленин — бачамабыз,
Бачаманы унутмабыз.
Жарлы, жалчы, тынгылагъыз,
Къазим айтханны аңгылагъыз:

Душманлагъа алдатмагъыз,
Бай, бий ызындап бармагъыз,
Бош керексиз къыйналмагъыз —
Ауар тапха таянмагъыз.

Оюлмазлыкъ къая — Ленинд,
Адам игиси — ленинчид,
Ленин батмазлыкъ кюнубюзд,
Партиясы — чигинжибизд.

ОКЪУЮКЪ

Къарангыпы кюшю къара,
Ишинде болур ауара,
Билмез исполкомгъа бара,
Бу затха сеп иги къара.

Билмден ахшы зат жокъду,
Билгенни жюреги токъду,
Билим душманлагъа окъду,
Андан къачхан — жокъдан жокъду.

Билим таулапы тешеди,
Жарыкъ жашауу эшеди,
Билмни сейир кючюнден
Къышхыда алма бишеди.

Билим, ат болуп, чабады,
Къуш болуп, кёкде учады,
Чабакъча, тенгиз туюнде
Батхан кемени табады.

Билим бизге жолну керип,
Билим бизге пасып берип,
Лешинни окъууу бла
Сокъур кёз дуняны кёрюр.

Осуятым хар къардашха:
Заманы жиберме бошха,
Билим — дунияны жарыгы,
Керекди ол къартха, жашха.

1926

СОВЕТ ВЛАСТЬ

Сёзюм сизге, тынгылагъыз,
Айтханымы ангылагъыз.
Сюеме мен жаратсагъыз,
Зарфха уруп, къаратсагъыз.

Алгъын зорлукъда жашадыкъ,
Ашы ачыу бла ашадыкъ,
Байда жалчы болуп турдукъ,
Анга кен кере баш урдукъ.

Ата журтубузну юсюн
Басын бушуу, алды кючюн,
Турду къадар заманланы
Бийликлери Романланы.

Ол къарангы кечеледе
Эштиле эд ёксюз жияу,
Къарангыда эштиле эд
Бай къолунда къамчи ойнау.

Кен ёмюр сакъладыкъ кюнню —
Ма жарытып кюн да тийди.
Ол — партияды, Ленинди,
Къазим къууанч кийим кийди.

Ала бизге власть салдыла,
Жашауну эркин кердиле,
Кючлю къарыуну бердиле,
Халкъла насыны кердюле.

Совет власть деген бизбиз:
Орусла, грузини, малкъарлы;

Шахтёр, сюрюучю эм поэт —
Жангы жашау, жангы адет.

Алгъа айтыр сёзюм олду:
Совет власть арну жолду,
Хар ишибиз жангы болду,
Дуниябыз тенгликден толду.

Бу властны арну кёрейик,
Ахшы болгъанын билейик,
Узакъ саулугъун тилейик,
Аны ючюн биз жап берейик.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насылыкъ туугъанды бизге,
Совет байракъны тюрюнде
Барырбыз биз коммунизмге.

Къуллукъчу большевик жашла —
Бизге халал къарындашла,
Бард алада къалын башла,
Ала бизге тенг жолдашла.

Къаты тутун закопланы,
Кёп ачын кенг школланы,
Кенг ишлетип тар жолланы,
Кёп этип колхоз малманы.

Оноуну этелле бирге,
Тюзю кётюрелле ёрге,
Душманны кёмелле жерге —
Быланы сен арну терге.

Эски адетни кълдырдыла,
Айтханларыи бардырдыла,
Тутхан ишлерин болдурдула,
Халкыгъа билим алдырдыла.

Ишлерге бек усталла,
Байпы, бийни кенг кысталла,
Халкыны кыуанчы туталла,
Мудахланы жарыталла.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насышыкъ туугъанды бизге,
Совет байракыны тюбюнде
Барабыз биз коммунизмге.

1926—1938

КЪАРТЛЫКЪ БЛА УШАГЪЫМ

— Къартлыкъ, сормайып келдинг,
Ким чакъыргъанед сени?

— Соруп къалай келейим,
Кёрюп болмайсыз мени.

— Юйюмю ким кёргюзтдю,
Къалай тапдынг сен аны?

— Мен ажашмай табама,
Кезипу жетсе, жолланы.

— Ажашып, бираз къалсанг
Не боллукъ эди жолда?

— Угъай, мени ажашып
Исан кёрмед дуняда!

Манга керек юйлеге

Жолну иги билеме.

Патчахха, факъыргъа да

Мен бир кибик келеме.

Сизнича къоркъуп, анчып

Къалмайма кючлюдеп.

Не эсирген залим да

Къутулалмайды менден!

Патчах аскер кючю да

Жетмейд мени жояргъа,

Батырланы къолундан

Келмейд жолда тыяргъа...

— Сен келгенни билсем эд,

Эшигими ачмазем.

Сеплей кюйсюз кьонакьгъа
Жеримден да кьопмазем.

Ишим кендю, ишлерге
Кьоймазса, кьартлыкь, мени,
Туман кечеча, кьара
Этерсе кюнлерими.

Тиш таныгъы кьоймайын,
Алырса, тюшюрюсе.
Гулош тьякьны берип,
Арбазда чекдюрюсе.

Кечеле узун болун,
Жукьу кирмез кезюме,
Чыгьалмайын кьалырма
Жарлы эски юйюмден.

Сез эштдирмей, сапгырау
Этиц, алай кьоярса,
Бек ахырында манга
Терен кьабыр кьазарса.

Сени тюрт сууугьунгдан
Ма тёрт саным кьурушур.
Кьууанма, кьартлыкь, энтда
Назму сезюм болушур.

Назмуланы жылыуу
Мени бла турлукьду.
Дуньяда назмучугъа
Ёлгюнчюн кьартлыкь жокьду!

КОЛХОЗГЪА

Алгъын бар эди бай, жалчы,
Биреу биреуюне малчы.

Бай жалчыны малча жегип,
Жалчы байгъа терин тегюп.

Биреуле бай жашап эдиле,
Тоханалада олтуруп,
Иче элле, ашай элле,
Халкъны палахдан толтуруп,

Ол заманла, жомакъдача,
Энди къайтмазгъа кетдиле.
Жапгы заман, жапгы насып
Бизни алгъышлап жетдиле.

Байны эм бийни думи этип,
Заман аны кирип жууду.
Бизни ючюп, къарындашла,
Колхоз жашау — насып тууду.

Биз къояйыкъ эски халны,
Колхозгъа бурайыкъ алны.
Аямайыкъ хар амалны,
Кен этейпк колхоз малны.

Эринни осал болмайыкъ,
Ишлеп ударник болайыкъ,
Къууапча саугъа алайыкъ,
Жапгы жашауну салайыкъ.

Бизни чырмаргъа кюрешген
Шуёх туююл — жаубузду.
Ол бизге зарап салмасын,
Анга кечгинлик болмасын!

1929

* * *

Большевик изледи тенглик,
Бизге берди уллу кенглик,
Адамда къоймады кемлик,
Берди халкъгъа уллу эркинлик.

Тергеледи къартлыкъ, жашлыкъ,
Уллу болду къарындашлыкъ,
Бизге келмез жалашигачлыкъ,
Энди бизге жетмез ачлыкъ.

Табылады берлик, аллыкъ,
Жокъду энди боюнса саллыкъ,
Бир зат жокъду тапмай къаллыкъ,
Ишлесин хар бир болаллыкъ.

Кюнубюз болгъанды ариу,
Бизде барды уллу къарыу,
Кёзубюзге келгенд жарыу,
Жолубуз — тюзлюкге барыу.

1930

ТОЙЧУЛАГЪА

Тойчуларым, сиз ойнагъыз, кюлюгюз,
Кюнден кюннге жарыкъ болсун кюнюгюз,
Усталыктыны къалдырмайын билгиз,
Барыбыз бирден теңсейик, жүрюгюз!

Сиз барасыз, кымылдамай сюзюлюн,
Башха болмай, зурнуклача тизилш,
Бек аруу теңсейсиз, къууанын, кюлюп,
Мудахлыкъ тайсын, тамыры юзюлюн.

Къаран, усталыгъыгъызны кереме,
Бек къууанын, сизге махтау береме.
Теңсеу — дуняны къууанчыл, сезгенме,
Сизни ючюн бу сёзленн тизгенме.

Ма биз да, сизни кибик, жаш заманда
Айланычу эдик къошда, маллада,
Жарлы, жалчыны туююл эди мал да,
Байны, бийни эдиле теңсеу, той да.

Бюгюн а той, къууанч да — бизнидиле,
Бюгюн кийим да, аш да — бизнидиле,
Бюгюн жыр да, назму да — бизнидиле,
Бюгюн халкъла къардашдыла, теңгдиле.

1938

БИЗ

Биз — шахар, эл да жапшлары,
Тюзлюкню теги кьардашлары,
Оруслу, таулу — хар бары
Советлени уланлары.

Жокъду бизни бир хатабыз,
Шуёхлукъну бек тутабыз,
Душманланы биз утабыз,
Ленинди бизни атабыз.

Хайырлыд кьол кыйыныбыз,
Кючлюд аскер жыйыныбыз.
Ариуду той-оюнубуз,
Бек кючлюдо боюнубуз.

Аллыбызгъа киши ёталмаз,
Урунда киши хорламаз,
Бир душман кюч да баз болмаз,
Къалабызны ол оялмаз.

Биз — кьардашбыз хар бир тюзге,
Партия бапчыды бизге,—
Базынабыз кесибизге,
Киши минмез юсюбюзге.

1938

*Къысылгъынчы эки кёзюм —
Тюзлюкге кзулд мени сёзюм.*

ЖАРАЛЫ ЖУГЪУТУР

1

Барыбыз да билебиз
Жашау кыйынып, тарып,
Жаралы жугъутурну
Айтайым мен хапарыш.

Ол хапар эсге тюше,
Мен кзуру да кюеме.
Апы сиз барыгъыз да
Эшитсегиз бек сюеме.

Зарфха урун чыгъаргъа
Зарфыбыз жокъду бизни,
Къарапгылыкъ ачдырмай
Турад кёзлерибизни.

Китап окъуй билген аз,
Жахил жарлы халкъыбыз.
Жашайбыз, тогъубуздан
Кен болгъанлай ачыбыз.

Бюгюн тауда къар жауад,
Арбазланы толтурун.
Хапарымы башлайма.
От жагъада олтурун.

Сыйырадыла жерни,
Сыйыралла гыржынны.
Къолдан келмейд сыйыргъа
Хапарны бла жырны.

Залимледе аллай кюч
Жокъду. Шукур аллахъ!
Биз жүрек сёзюбюзню
Бермебиз малгъуулагъа!

Жаралы жугъутурну
Окъ жарасы жанганча,
Жанады жүрек жарам,
Къама кирип къалгъанча.

Айтайым хапарымы,—
Сизге, манга да асыуд.
~~Къызылгъа аутмасан,~~
Кюйдюрюн къояд жарсыу.

Ой, жаралы жугъутур!
Мен да санга ушайма,—
Жюрегими къап жууа,
Хапарымы башлайма.

Арпу айбаш жугъутур
 Отлаи эд ыранлада,
 Кече эши, иче эд
 Тауда къара сууладан.

Ыранда кийик сюрюу
 Солуй, жатып тургъанда,
 Къарауулу жугъутур
 Бола эд къаялада.

Ол кѐи къутхаргъан эди
 Сюрюуюш уучуладан.
 Кеси да кѐи къутула
 Келген эди ажалдан.

Бир жол, талг жарыгъанлай,
 Кийик сюрюу, суу ичип,
 Ыранлы гелеу бетни
 Бара эд ёрге кетип.

Алайлай бирси бетден
 Ачы шок атылды.
 Сюрюу къачды. Жугъутур
 Жаралы болуп къалды.

Ол, ёрге баралмайын,
 Мыллыгын энше атды,
 Терен сызгъа ичине
 Кетип, термиле, жатды.

Уучу жугьутур кьайры
Думи болгъанын билмедн,
Ол, не кён излесе да,
Кьайдагъысын кёрмедн.

Кён айланын, зат таимай,
Къара ачыуу келди,
Башха кийик мараргъа
Бир башха жары кетди.

Жауурунун окъ тешгеп
Жугьутур ол сызгъада
Сау кюн, сау кече турду,
Кутулун мараучудан.

Тауда гелеу кырдыкга
Къатханед таза кьаны,
Ачий эди, кюе эд
Ауур жарасы апы.

Ол эрча кётюре эд
Жарасышы ачыуун,
Жигитча кюреше эди
Къутхарыргъа жашауун.

Жарасы ачын апы,
Къоймаса да атларгъа,
Юзмей эди умутун,
Ол сюрююн табаргъа.

Жюреги тартдыра эд
Къаяланы башына,
Кёзюн алмай, къарай эд
Сюрюу кетген жанына.

Биз элли, жарлы уучу
 Хашим, танг жарыгъанлай,
 Чыкыгъан эди таулагъа,
 Кийик, жугъутур марай.

Ол, таулада айлана,
 Кийиклени ёлтюре,
 Алай бла жашай эд,
 Юйюрюн кечиндире.

Хашим, тик жолну чыгып
 Баргъанлай, бирси бетде
 Ол акъсакъ жугъутурну
 Кёрдю да, сейир этди.

Ол жаралы жугъутур
 Ёрге кычып бара эд,
 Эркинликте кыаст этип,
 Жарасын унута эд.

Хашим кёрдю: бир бёрю
 Жугъутурну ызындап
 Къууун, жете баргъанын,
 Тояйым деп кыанындап.

Хашим шкогун сермен,
 Къол юсюнден терк атды.
 Бёрю, ёрге секирип,
 Сора, сойланын къалды.

Жугъутур, энтда шкок
Анга атылган сунун,
Суху да бир къарады,
Башын артха терк буруп.

Алай ол жол анга угъай,
Шкок жаууна атылды.
Жугъутур таугъа кетди,
Бёрю жоюлуп къалды.

Жаралы жаныуарны
Къуугъан зулмучу бёрю,
Тюзлюк огъу ызындан
Жетип, алайда ёлдю.

Алай къара кюн келип,
Къутулган жугъутурга
Хашим тиймеди, эркин
Кетерге къойду таугъа.

Аны ызындан къарап,
Хашим тёште олтурду,
Ол къаяла артына
Аугъунчу, къарап турду.

Жаралы жугъутурчу
Жаралары сау болуп,
Таулада энтда жашар,
Жангы къууанчдан толуп.

Тауланы, эркинликни
Чексиз суйгеп жугъутур!
Ызындан окъ жетмеси,
Жауларынг жоялмай тур!

Жаралы жугьутурну
 Къутхаргъанындан сора,
 Хашим, жаныуар атмай,
 Юйюне къайтын барад.

Кийик эти келед ден,
 Сабийлери чапдыла.
 Алай ала ол кече
 Кийик этсиз къалдыла.

Хашим юйдегисине
 Жугьутурну хапарын
 Айтды, болгъан халында
 Тизин, айтды ол барын.

Къатышы: «Тюз этгенсе,
 Жаным къор болсун санга! —
 Деди, — жаным ауруду
 Ол жарлы жаныуаргъа.

Биз да ачдап ёлмебиз,
 Худур этип ичсек да,
 Нетериксе? Чыдарбыз,
 Не къыйынлыкъ кёрсек да!»

Ахшамны къарапгысы
 Элге тыгч кирип келди.
 Жамболат бий Хашимге
 Жумушчусун жиберди.

Бийиң сер жумушчусу
Ахшамда салып келди:
— Бийим сени чакырад,
Хайда, жюр, Хашим! — деди.

Хашим, эски чепкенни
Женгил кыаплап юсюне,
Жумушчуну ызындан
Барды бийиң юйюне.

Хашим эшикден кирип,
— Юйге игилик! — деди.
Жамболатны бетини
Кюйсюз болганын кердю.

— Бююн уугъа бардыгмы? —
Деп сорду бий уучугъа.
Хашим ууда хапарын
Терк окъуна айтды анга.

— Ай, сен аман! — деди бий, —
Эр туйюлсе, кыатынса!
Жюрегинг кыоргышинча
Эрий тургъап аманса!

Мен бийинг болганымы
Упутханмы этгенсе?
Бу арт кезпуде манга
Кийик нек келтирмейсе?

— Бийим, кесинг билесе,
Беш-алты сабийим бард.
Кючюм жетмейд, юйдегим
Ачдан кыйналып турад.

— Ит кюцюклеринги ач
Болгъаны манга неди! —
Хашим жүреги жана:
- Биз да адамбыз! — деди.

— Аузунгу къыс! — деди бий,
Секирип ёрге туруп.
Мужурасын сермен, ол
Жарлы Хашимни урду.

Хашим эшик артына
Жыгъылды, алай кючден
Къобуп, мыллыгын атды
Зорчу бийни юсюне.

Ол бийни бууун окъуп
Къоярыкъ эди. Алай
Шаналары чапдыла,
Ач бёрюле чапханлай.

Жарлы уучупу тюпюп,
Атхан элле эшикге.
Ала анга этгенни
Адам этмейди итге.

Бий мужурасы тийиш,
Сындыргъанед билегин.
Залимликни ёртени
Кюйдюргенед жүрегин.

6

Хашим! Ач бёрю къуугъан
Жаралы жугъутургъа
Тепг болдунг кесинг, алай
Киши болушмад санга!

Санга чапхан бөрюю
Киши атын урмады.
Ол бөрюю кыанышдан
Кыара жер кызармады!

Чолакъ болуп кыайтдынг
Жарлы, кыурум юйюнге,
Сау болмаз жара тышдю
Огъурлу жюрегинге.

Тауда ол сен кыутхаргъан
Жугъутургъа ушайса.
Аныча жараларынг
Кыыйнай, алай жашайса.

Залимликни тыягы
Бизге аман тиеди.
Не этсин жарлы Кязим,—
Жаны отда кюеди!

Хашим! Аман ачыдынг,
Бизге палах азмыды!
Кёзлерим жашдан тола,
Этеме бу пазмуну.

Сени жарсыуунг — мени
Жарсыуумд, жарлы уучу.
Ишаллах, ийнабыз —
Келир бир дерт алыучу!

Жарлы Хашим, кесинг да
Жаралы жугъутурса.
Кёрген кыыйынлыгъынгы
Сен кыачап унутурса?

Сени ургъан залимни
Аллах урсун! — дейме мен.
Шалахланы ырхысын
Анга бурсун! — дейме мен.

Санга этген артыкълыгъы
Аны кесине жетсин.
Къязим бергенча, анга
Аллах да налат берсин!

Бизни малгъун залимле
Кёкге айлашып снелле,
Хайыуанны тюйгенча,
Адамлашы тюелле.

Кюн сайыш аны кёрюп,
Мен амалсыз болама,
Башха жолну тапмайыш,
Назмуланы тагъама.

7

Ой, мени жарлы халкъым!
Къыйынлыкъда тураса,
Сен да, бир башха болмай,
Жаралы жугъутурса.

Зыгъырлы къолда зыгъыр
Кибик, кёп къыйынлыгъынг.
Не затха чыдамады
Сени къыйынлы жанынг!

Къурум ожакъларында,
Кечеге кьар жаугъанча,
Жауад кьайгъы юсюнге,
Сени аллах кьаргъагъанча!

Жаз жабалакъ таулагъа
Жаугъан кибик, юсюнге
Къара палах жауады,
Кирши келед юйюнге.

Къайгъыларынга жарсыи,
Жарлы Къазим талгъанды.
Ол башын тау черекге
Атар кибик болгъанды!

Жарлы халкъым! Бөрюле
Къууун баргъан жаралы
Жугъутурса. Нетейим,
Ким болур бизни жанлы?

Ким кёрюр сени ызынгдан
Жумулгъан бөрюлени?
Къайгъыларын ким кёрюр
Жарлы таулу эллени?

Сени сюргеи бөрюге
Кимни огъу атылыр?
Фитнаны, залымликни
Тили къачан тартылыр?!

Бар жыйышылыкъларынгы
Жарлы Къазим кёредди.
Жюреги кьандап тола,
Ачы назму этеди,

Жаралы жугъутурну
 Айтдым сизге ханарын.
 Алай ол сау эталмаз
 Жюрекле жараларын.

Аны энтген бирсине
 Айта, халкъгъа жайылса,
 Жарлы от жагъалада
 Айтылын, алай турса,

Ким билед, асыу болур
 Къайгъылы жюреклеге,
 Ким билед, ачыу болур
 Зулмучу залимлеге.

Аланы къолларындаи
 Келмейд манга тьерге,
 Жарлы уучу Хашимни
 Тюйген кибик, тюерге.

Шшилник къойлай сояргъа
 Къолларындаи келсе эд,
 Уруп, туююн, жояргъа
 Атым амал берсе эд,

Бир кюн жашатмаз элле
 Ала мени дунияда,
 Ичер сууум тюгенин
 Къалыр эди таулада.

«Келечиге ёлюм жокъ»
 Деген сёз барды халкъда.
 Халкъымы келечиси
 Болдум къыйын сагъатда.

Мен Меккагъа баргъанма,
Тиерге базынмайла.
Алай бичакъ билеуню,
Жаныгъанны кьоймайла.

Ит юргенин жел элтед,
Юрме кьой жауларымы.
Къыйын кюн ёкюлюнлей
Къалырма мен халкъымы.

Жарлы халкъым, кюрешдим,
Асыу болур ден сёзюм.
Санга игилик тилей,
Жашайд дунпяда Къазим.

1907

Б А Ш Л А Р Ы

Кязим — А. Бознев	10
«Хоншубуз...»	11
«Сапга къайыкъ бла...»	12
«Тау башында»	13
Тарыгъыу	15
✓ «Батырлыкъ жютюд...»	16
✓ Лчыкъ сёз	17
«Арбазыма къонниган...»	18
«Назмула жазама...»	19
Иги сёз	21
Атасыны жашына осуяты	22
Къар кюн арбазыбызда къонниган чычыкыгъа	24
Нарийим	26
✓ Махтанчакъ биш улуна	27
↑ Къызы тарыгъыуу	28
«Элибизге туман кириш...»	29
«Сёзюм — къаягъа...»	30
«Бёрюле чанхан...»	31
«Къарыусузлагъа хайырым...»	32
«Керим артыкълыкъдан...»	33
«Жашлыкъ, сен...»	34
«Дуния деген алай...»	35
«Биийик таулары...»	36
«Озгъан жаууннуу жамычы...»	37
«Багъдадха да, Стамбулгъа да...»	38
«Халкъ насыбы...»	39
«Бу дунияда къууанч...»	40
Бешик жыр	42
«Кеме бла тенгизледен да...»	43
«Арабда, Тюркде...»	44
«Къонгур таш...»	45
Ишлеген	46
«Бюгюн Сюйюниг улу...»	47
«Тик тауладан...»	48
«Ёмюрлюк чарыкъла...»	49
Тюзлюк	50
Жауур эшекге	50

Суу бойнунда жангыз талчыкыгъа айтылгъан назму	51
«Палах тау тарлада...»	53
«Къыйындыла жоллары...»	54
«Къыйынлыкъ жауун...»	55
Петейим	56
«Тарыгъаса, жарлы Кязим»	57
«Кязим, ачы сѣзню...»	58
1914 жыл	59
«Къыйынлыкыгъа, зорлукугъа...»	60
«Боранла уралла...»	61
«Сакъ жауунла...»	62
«Кечеге къар...» , ...	63
Эски юйюм	64
«Натчах дейле...»	66
Солтахамитни жыры	67
Жашыма	69
Большевик желду — жолугъуз	71
Ленни	72
Окъуюкъ	74
Совет власть	75
Къартлыкъ бла ушагъым	78
Колхозгъа	80
«Большевик изледи тенглик»	81
Тойчулагъа	82
Биз	83
Жаралы жугъутур	84

Кязим Беккиевич Мечиев

ИЗБРАННОЕ

На болгарском языке

Составитель А. Ю. Бознев

Редактор И. М. Гадиев

Художественный редактор З. Х. Бгажинов

Технический редактор Л. Д. Жарашева

Корректор Ф. Я. Тепеева

Сдано в набор 27/III 1975 г. Подписано к печати 21/VII 1975 г. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага мелованная. Физ. печ. л. 3,125. Усл. печ. л. 3,65. Уч. изд. л. 2,37. Тираж: 1000 экз. Заказ № 3895. Ч 01206. Цена в переплете 51 коп.

Книжное издательство «Эльбрус»

Нальчик, ул. им. адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Управления по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли Совета Министров КБАССР
Нальчик, проспект им. Ленина, 33